INOPOZABILITATEA DIVIZĂRII PERSOANEI JURIDICE FAȚĂ DE CREDITORI ÎN TEMEIUL ACȚIUNII PAULIENE: IMPACTUL JURISPRUDENȚEI CURȚII DE JUSTIȚIE A UNIUNII EUROPENE

INOPPOSABILITY OF THE DIVISION OF A LEGAL PERSON IN RELATION TO CREDITORS ON THE BASIS OF ACTIO PAULIANA: THE IMPACT OF THE CASE LAW OF THE COURT OF JUSTICE OF THE EUROPEAN UNION

CZU: 341.217(4):347.457:347(478)(094.4) **https://doi.org/10.59295/spd2025j.41**

Octavian CAZAC
ORCID: 0000-0001-9106-9852
E-mail: octavian.cazac@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In case C-394/18, the CJEU clarified that Article 12 of the Sixth Directive 82/891/CEE provides only a minimum level of protection for the creditors of the divided company, without excluding the use of other legal instruments such as the actio pauliana. Thus, prior creditors may seek to render the division unenforceable against them, even if they have not used the specific creditor protection instruments provided under national law. The Court distinguished this action with relative (limited) effects from the nullity provided for in Article 19 of the Directive. The ruling was criticized for insufficiently considering the interests of subsequent creditors—a point raised by the Advocate General. Under Moldovan law, creditors already benefit from protection through the joint and several liability of the entities resulting from the division. However, the risk of harm persists when claims are transferred to insufficiently funded entities. An extension of the liability regime is proposed to include the separated entity, following the Dutch model.*

Keywords: *actio pauliana, division of legal persons, European law, protection of creditors, Civil Code.*

INTRODUCERE

În dreptul societar, există un interes particular de protecție a creditorilor în contextul reorganizării persoanei juridice debitoare. Instrumentelor de drept societar, i se poate adăuga instrumentul de drept comun numit acțiunea pauliană în vederea înlăturării efectelor actului dăunător al debitorului. Codul civil al Republicii Moldova [1] (în continuare - C. civ. mold.) urmează reglementarea italiană și olandeză în materie și reglementează acțiunea pauliană sub denumirea de acțiunea revocatorie în art. 895-900.

La nivel dreptului Uniunii Europene (UE), corelația dintre acțiunea pauliană și garanțiile creditorilor în contextul divizării unei societăți a făcut obiectul unei decizii preliminare a Curții de Justiție a Uniunii Europene (CJUE) în cauza C-394/18, în care s-a cerut interpretarea unor dispoziții ale celei de a A șasea directivă 82/891/CEE [3], astfel cum a fost modificată prin Directiva 2007/63/CE [4] (în continuare - A șasea directivă).

PUNEREA PROBLEMEI

În speța care a generat sesizarea la CJUE în cauza C-394/18, s-a aplicat dreptul italian. Astfel, prin înscrisul notarial din 16 septembrie 2009, Construzioni Ing. G. Iandolo Srl (societatea divizată) a transferat, în cadrul unei divizări (în terminologia dreptului moldovean, aceasta este o dezmembrare sub forma „separării" în sensul art. 205 alin. (4) C. civ. mold.), o parte din patrimoniul său către I. G. I. (societatea beneficiară), constituită în acest scop prin același act notarial. Întrucât au apreciat că divizarea menționată a condus la pierderea de către societatea divizată a unei mari părți din patrimoniul său și că, în prezent, nu mai era proprietara decât a unor parcele de teren cu o valoare redusă, doamna Cicenia, precum și domnii Di Pierro, Vito și Raffaele (creditorii) au formulat o acțiune în care au declarat că sunt creditori ai acesteia din urmă. Ei au introdus o acțiune revocatorie denumită „acțiune pauliană" în temeiul art. 2901 Codul civil italian (în continuare - C. civ. it.), prin care au solicitat să se declare inopozabilitatea actului de divizare în discuție în ceea ce îi privește.

Prima instanță italiană a admis acțiunea. Cele două societăți implicate în divizare au formulat un apel împotriva acestei decizii la Curtea de Apel din Napoli, invocând faptul că acțiunea pauliană introdusă de creditorii în cauză este inadmisibilă pentru motivul că opoziția vizată la art. 2503 și urm. C. civ. it., care transpun în dreptul italian art. 12 și 19 din A șasea directivă a UE, este singura cale de atac pe care pot să o exercite creditorii societăților care participă la o divizare și că, în cazul în care nu se formulează nicio opoziție, efectele divizării devin definitive în raport cu acești creditori. Aceste societăți susțineau, în plus, că art. 2504 quater C. civ. it. se opune ca o divizare să fie declarată nevalidă după ce au fost îndeplinite formalitățile de publicitate.

Art. 12 și 19 marchează un echilibru dintre protecția intereselor creditorilor anteriori ai societății divizate (prin mecanismul de opoziție sau solicitare de garanții), pe de o parte, și ale creditorilor (în special posteriori) ai societății beneficiare (prin stabilirea unui termen de prescripție de 6 luni pentru acțiunea în nulitate a divizării), pe de altă parte.

Într-adevăr, scopul art. 19 din A șasea directivă rezultă din al unsprezecelea considerent al acestei directive: „[…] pentru a asigura certitudinea juridică în raporturile dintre societățile implicate într-o divizare, între acestea și terți și între asociați, trebuie limitate cazurile de nulitate prin aceea de a se prevedea posibilitatea de a acoperi neregulile ori de câte ori este posibil și prin restrângerea termenului în care poate fi invocată nulitatea." S-a pretins, așadar, că certitudinea juridică este mai trainic asigurată atunci când calea unică de atac contra divizării este nulitatea, în condiții restrictive, pronunțată de instanța de judecată, excluzând astfel remediul paralel al acțiunii pauliene al creditorilor societăților implicate în divizare. Un asemenea remediu nu s-ar baza, strict vorbind, pe neregularități ale procedurii de divizare, ci pe faptul că efectul divizării este sustragerea activelor din patrimoniul debitorului lor și, astfel, zădărnicirea satisfacerii creanțelor acestora.

Problema de drept ridicată este de interes și pentru dreptul **Republicii Moldova**, deoarece art. 207 Cod civil și art. 92 alin. (8) din Legea 1134/1997 [5] transpun art. 12 din A șasea directivă, iar art. 220 Cod civil transpune art. 19 din A șasea directivă, reglementând nulitatea dezmembrării. De fapt, se are în vedere o singură acțiune în nulitate, care vizează atât hotărârea adunării generale de dezmembrare, cât și operațiunea de dezmembrare însăși [6, p. 1355]. Cu toate acestea, nu am putut stabili în jurisprudența Republicii Moldova un caz de invocare a acțiunii pauliene (revocatorii) în privința separării unei persoane juridice.

La data sesizării CJUE, jurisprudența **italiană** privind admisibilitatea acțiunii pauliene în contextul divizării persoanei juridice era contrastantă: unele instanțe italiene inferioare au decis în alte cazuri că acțiunea pauliană nu este disponibilă creditorilor ca mijloc de inopozabilitate a transferurilor de active în contextul unei divizări. Alte instanțe italiene au admis acțiunea pauliană în astfel de cazuri. Deoarece jurisprudența italiană rămânea contradictorie, Curtea de Apel din Napoli a suspendat procedura în apel și a solicitat CJUE o decizie preliminară, pe următoarele aspecte juridice: 1) dacă creditorii anteriori ai societății divizate pot exercita acțiunea revocatorie (sau pauliană), în locul remediilor specifice din A șasea directivă; 2) dacă noțiunea de „nulitate" prevăzută la art. 19 din A șasea directivă se referă numai la acțiunile care afectează validitatea actului de divizare sau și la acțiunea pauliană.

Pe plan comparat, în **Țările de Jos**, până la decizia CJUE din 2020, în Țările de Jos domina jurisprudența instituită de Curtea Supremă a Țărilor de Jos în cauza Favini [7]. Prin aceasta s-a stabilit că, în dreptul olandez, un lichidator nu poate introduce o acțiune în anulare a divizării persoanei juridice în sensul art. 4 din Cartea 2 a Codului civil olandez (în continuare - C. civ. oland.) prin intermediul unei acțiuni pauliene de dreptul insolvenței conform art. 42 din Legea olandeză privind falimentul). În hotărârea Favini, Curtea Supremă a argumentat că art. 2:334a și urm. din C. civ. oland. au fost concepute în mod deliberat de legiuitor pentru a proteja cât mai mult posibil divizarea împotriva riscului de anulare. În consecință, posibilitatea de a anula o divizare pe baza art. 2:334u C. civ. oland. este supusă unor restricții semnificative. Curtea Supremă a statuat că, conform Legii olandeze privind falimentul, oportunitățile de anulare prin acțiunea pauliană de dreptul insolvenței sunt mult mai largi decât cele prevăzute la art. 2:334u C. civ. oland. în materie de divizare [8]. Pe lângă temeiurile mai largi, acțiunea pauliană de dreptul insolvenței este mai largă sub aspect procedural: anularea poate avea loc și fără acțiune în justiție, ci prin notificare extrajudiciară, nu este limitată la situațiile descrise la art. 2:334u C. civ. oland. și nu este supusă prescripției de 6 luni. Potrivit Curții Supreme de a Țărilor de Jos, ambele articole urmăresc să protejeze creditorii împotriva actelor juridice care le afectează șansele de a-și recupera creanțele. Aplicarea art. 42 din Legea olandeză privind falimentul față de divizarea persoanei juridice ar duce la un conflict inacceptabil cu regimul special al art. 2:334u C. civ. oland., subminând astfel certitudinea juridică pe care acesta o urmărește. În consecință, curtea olandeză a decis că standardul specific stabilit de art. 2:334u C. civ. oland. este exclusiv aplicabil și că nu există loc pentru anularea unei divizări prin art. 42 din Legea olandeză a falimentului [8].

SOLUȚIA CJUE

În ceea ce privește prima întrebare, potrivit Curții, „utilizarea expresiei „cel puțin" la art. 12 alin. (2) din A șasea directivă indică faptul că acest articol prevede un sistem minim de protecție a intereselor creditorilor societății divizate. Prin urmare, alineatul menționat nu împiedică statele membre să prevadă instrumente de protecție a intereselor acestor creditori suplimentari în ceea ce privește respectivele creanțe" [2, § 67]. În plus, „art. 12 din A șasea directivă nu prevede că nerecurgerea la unul dintre instrumentele de protecție speciale (opoziția și nulitatea) împiedică creditorii anterior să utilizeze alte instrumente de protecție, cum ar fi acțiunea pauliană" [2, § 68]. În concluzie, Curtea a statuat că „art. 12 din A șasea directivă coroborat cu art. 21 și 22 trebuie interpretat în sensul că nu se opune ca, după realizarea unei divizări, creditorii societății divizate, ale căror drepturi sunt anterioare acestei divizări, să poată introduce o acțiune pauliană în scopul de a se declara că divizarea menționată nu produce efecte în privința lor și de a formula acțiuni executorii sau asigurătorii asupra bunurilor transferate societății nou-constituite" [2, § 75]. Acest lucru se aplică indiferent dacă au făcut uz de instrumentele de protecție a creditorilor prevăzute de reglementarea națională în temeiul art. 12 din A șasea directivă [8]. Răspunsul la a doua întrebare rezultă din răspunsul dat la prima. Deoarece formularea „pentru a face actul de divizare inopozabil față de ei" indică deja clar posibilitatea unei ineficacități relative (a inopozabilității) a divizării. Potrivit Curții, „art. 19 (1b) din A șasea directivă prevede că divizările care au produs efecte pot fi declarate nule doar în trei cazuri. Aceste trei cazuri de nulitate au legătură cu formarea divizării și afectează însăși existența acesteia. Este vorba, așadar, despre cazuri care determină dispariția divizării" [2, § 83]. „Dacă acțiunea în nulitate urmărește sancționarea nerespectării condițiilor pentru formarea actului de divizare, o acțiune pauliană precum cea în discuție în litigiul principal are ca obiect numai protecția creditorilor ale căror drepturi au fost periclitate prin divizare" [2, § 85]. Această acțiune „nu afectează validitatea acestei divizări, nu determină dispariția ei și nu produce efecte în privința tuturor" [2, § 86]. În concluzie, Curtea a statuat că remediul nulității divizării, prevăzut de art. 19 din A șasea directivă, nu este unul exclusiv. Așadar, Dreptul UE nu se opune „introducerii, după realizarea unei divizări, de către creditorii societății divizate, a unei acțiuni pauliene care nu aduce atingere validității acestei divizări, ci permite numai să o facă inopozabilă acestor creditori" [2, § 88].

CRITICILE COMENTATORILOR

Comentatorii olandezi și-au pus întrebarea dacă soluția Curții Supreme a Țărilor de Jos în cauza Favini mai este valabilă în lumina hotărârii CJUE în cauza C-394/18, deoarece argumentele care stau la baza hotărârii CJUE sunt diametral opuse celor utilizate în cauza Favini [9, § 6.15]. Formal vorbind, hotărârea CJUE vizează o acțiune pauliană de drept comun, pe când cea olandeză – o acțiune pauliană de dreptul insolvenței. Principalul pilon al hotărârii Favini este exclusivitatea temeiului de nulitate al divizării (art.

2:334u C. civ. oland.) în raport cu temeiul de nulitate de dreptul insolvenței (art. 42 din Legea olandeză a falimentului). S-a concluzionat că „CJUE a demolat acest pilon, făcând clar faptul că (i) A șasea directivă urmărește o armonizare minimă și, prin urmare, lasă în principiu intacte instrumentele naționale existente pentru protejarea creditorilor și (ii) o anulare pe baza invocării unei acțiuni pauliene este diferită de anularea prevăzută la art. 19 din A șasea directivă și art. 2:334u C. civ. oland., care se bazează pe aceasta." O anulare bazată pe aceste articole are un efect absolut (*erga omnes*), în sensul că divizarea în sine devine nulă, în timp ce ineficacitatea pe baza acțiunii pauliene de drept comun are un efect relativ (față de creditorii reclamanți).

Cu toate acestea, comentatorii olandezi au criticat faptul că, în mod surprinzător, CJUE nu pare să ia în considerare interesele pe care art. 12 și 19 din A șasea directivă urmăresc să le protejeze. În timp ce art. 12 protejează interesele creditorilor anteriori, art. 19 protejează în primul rând interesele creditorilor posteriori și ale celor care au avut încredere în puterea juridică a divizării. Avocatul General al CJUE ia în considerare aceste interese și concluzionează că utilizarea unui instrument național precum acțiunea pauliană ar trebui să se facă într-un mod în care să nu afecteze negativ protecția altor creditorilor și atingerea obiectivelor directivei de certitudine juridică [10, § 69 și 70]. CJUE a fost mai rezervată. Ea a menționat doar în partea motivantă că „efectele unei astfel de acțiuni nu trebuie să fie contrare obiectivului acestei dispoziții." [2, § 69], dar nu a inclus-o în dispozitivul hotărârii CJUE.

CONCLUZII

Hotărârii CJUE în cauza C-394/18 arată că certitudinea juridică dorită în materie de divizare a persoanei juridice nu este absolută. Creditorilor posteriori ai societăților implicate în divizare au interesul ca divizarea și transferul de bunuri întemeiat pe divizare să se afle la adăpostul unor pretenții ai terților. Efectul hotărârii CJUE este că, totuși, creditorii anteriori vor putea tulbura liniștea unei divizări, pe calea acțiunii pauliene, atunci când aceasta le-a lezat creanțele.

Art. 208 alin. (5) C. civ. mold. nu se limitează doar la efectul obișnuit al unei transmisiuni de pasiv, că persoana juridică căreia i-a fost repartizată obligația respectivă răspunde nelimitat față de creditorul respectiv. Alin. (5) merge mai departe și, de fapt, instituie o răspundere solidară pentru toate celelalte persoanele juridice participante la dezmembrare care au dobândit o parte din patrimoniul persoanei juridice dezmembrate. Aici răspunderea nu este doar divizibilă, deoarece norma legală nu prevede că ele răspund proporțional activelor dobândite. Răspunderea lor este, însă, una limitată la valoarea activelor nete care le-au fost repartizate prin dezmembrare. În concluzie, creditorul care introduce o acțiune pauliană împotriva actului de dezmembrare are o sarcină mai dificilă de a demonstra legătura cauzală dintre dezmembrare și nerealizarea creanței sale, deoarece regimul dezmembrării deja îi acordă remedii semnificative contra celorlalți participanți la dezmembrare. În realitate, însă, riscul de dăunare a creditorului persistă în

cazul separării, în special atunci când activele valoroase s-au păstrat în persoana juridică supusă separării, iar elementul de pasiv (creanța creditorului care introduce acțiunea pauliană) este transferat către persoana juridică nouă (separată). De *lege ferenda*, alin. (5) ar putea fi extins să includă și răspunderea persoanei juridice supusă separării pentru obligația transmisă persoanei juridice separate.

De exemplu, în dreptul olandez, art. 2:334t (3) C. civ. oland. prevede că persoanele juridice beneficiare și persoana juridică divizată care continuă să existe poartă răspundere solidară pentru obligațiile persoanei juridice divizate existente la momentul divizării. Prin urmare, o divizare nu ar trebui, în mod normal, să cauzeze o daună creditorului anterior al persoanei juridice divizate atât timp cât pentru acea obligație răspund persoanele juridice implicate în divizare, „ca și cum" divizarea nu a existat. Și în dreptul olandez s-a reținut că „cu excepția cazurilor excepționale – vezi cazul din spatele hotărârii Favini –, o divizare nu va prejudicia, de regulă, interesele acestor creditori, astfel încât recurgerea la *actio pauliana* va fi respinsă pe motivul că cerința dezavantajului nu este îndeplinită" [8].

REFERINȚE:

1. Codul civil al Republicii Moldova, Legea nr. 1107 din 6 iunie 2002, cu modificări ulterioare. Republicat în Monitorul Oficial Republicii Moldova, nr. 66-75 din 1 martie 2019.
2. Hotărârea Curții de Justiție a Uniunii Europene din 30 ianuarie 2020 în cauza dintre I.G.I. Srl împotriva Cicenia, Di Pierro, De Vito și Raffaele, nr. C-394/18, ECLI:EU:C:2020:56.
3. Directiva Consiliului din 17 decembrie 1982 în temeiul articolului 54 alineatul (3) litera (g) din tratat, privind divizarea societăților comerciale pe acțiuni, JO 1982, L 378, p. 47, Ediție specială, 17/vol. 1, p. 50.
4. Directiva 2007/63/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 noiembrie 2007, JO 2007, L 300, p. 47.
5. Legea 1134/1997 privind societățile pe acțiuni. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 372-382 din 31 decembrie 2020.
6. BODU, S., *Tratat de drept societar*, ed. a 2-a, București: Rosetti International, 2019.
7. Decizia Curții Supreme a Țărilor de Jos, 20 decembrie 2013, Jurisprudentie in Nederland (JIN), 2014, issue 2, pp. 77–81, no. 35.
8. BARTELS, S., DE PIJPER, J., *NL & EU: Rights of Creditors after Demerger.* Disponibil: https://www.warwicklegal.com/news/373/nl-eu-rights-of-creditors-after-demerger [Accesat: 04.06.2025]
9. MELLEMA-KRANENBURG, T.J., *art. 3:45 BW*, in: HIJMA, J. (ed.), *Groene Serie Vermogensrecht*, Deventer: Wolters Kluwer, 2024.
10. Concluziile avocatului general M. Szpunar în Cauza C-394/18, prezentate la 26 septembrie 2019, ECLI:EU:C:2019:790.